

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 35 Volume: 7 Issue: 35

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ALPHONSE DAUDET'İN *JACK* ROMANINDA ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDET VE İSTİSMAR
VIOLENCE AND ABUSEMENT AGAINST CHILDREN IN THE NOVEL *JACK* BY ALPHONSE
DAUDET

Bekir GÜZEL*

Öz

Çocuğa yönelik şiddet ve istismar maalesef 21. yüzyıl post-modern toplumunda kanayan bir yaradır. Bu kanamayı durdurmak için yapılan pek çok müdahale de etkisiz kalmıştır. Çocuğa yönelik şiddet ve istismar bizden önceki nesillerin yüzleştikleri ve mücadele ettikleri bir sorun olmuştur. Bugün de bizim yüzleşmek ve mücadele etmek zorunda olduğumuz bir sorundur. Eğer gerekli müdahaleleri yapamazsak ve bu sorunu çözemezsek çocuğa yönelik şiddet ve istismar maalesef gelecek nesillerin de yüzleşmek zorunda olduğu bir sorun olacaktır. Bu sorunun çözümü için bugüne kadar başta sosyal hizmet uzmanları olmak üzere sosyologlar, sosyal çalışmacılar, antropologlar ve psikologlar tarafından pek çok yöntem denenmiş olsa da henüz tam olarak bir başarı sağlanamamıştır. Çocuğa yönelik şiddet ve istismar sorunu tek bir nedene bağlanamadığı gibi bu sorunla mücadele de tek boyutlu ya da tek taraflı bir çaba ile gerçekleştirilememektedir. Bu yüzden bu sorunla topyekûn bir mücadeleye girilmesi ve toplumun dikkatini çekmek için her türlü aracın amaç doğrultusunda kullanılması gerekmektedir. Bu çalışmada söz konusu soruna dikkat çekmek için konu edebiyat bağlamında ele alınmıştır ve Alphonse Daudet'in *Jack* romanındaki çocuğa yönelik şiddet ve istismar sorunu romandan örnekler verilerek tartışılmıştır. Böylece konunun önemine dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Post-modern Toplum, Çocuk, şiddet, İstismar, Edebiyat.

Abstract

The issue of violence and abuse against children is a bleeding wound in our postmodern society of the 21st century. Many attempts to stop this bleeding have been underwhelming. Violence and abuse against children were problems with which former generations also faced and struggled. Today they constitute a problem for our generation to face and struggle with likewise. The issue of violence and abuse against children will be a problem with which the next generations have to face if the necessary interventions are not made to resolve the problem. Although many methods have been tried for the solution of this problem so far by first and foremost social service specialists, sociologists, social workers, anthropologists, and psychologists; there have been no precise success yet. Violence and abuse against children cannot be attributed to only one reason as well as the struggle with this problem is unfortunately not possible with one sided attempts. Therefore; in order to resolve this problem, the use of all means with the aim of drawing attention of society and a total struggle are required. In this study, the issue of violence and abuse against children is discussed in terms of literature with the examples from *Jack* by Alphonse Daudet. Thereby, drawing attention to the importance of this issue is aimed.

Keywords: Postmodern Society, Children, Violence, Abuse, Literature.

*Okutman, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu.

1. Giriş

*Bir türkü söylediler, duydunuz mu..
Bir kuşu vurdular, gördünüz mü..
Böyle neden susuyorsunuz böyle..
Güzelliğiniz çoğalıyor, öldünüz mü.
(Asaf, 2011:147)*

Bir şeyin tarihini anlamak istiyorsanız, size sadece tarih kitapları yeterli olmayabilir. Konu ile ilgili hiçbir şeyin eksik kalmasını istemiyorsanız o dönemde yazılmış edebi metinlere, özellikle de romanlara, göz atmanızda yarar var. Zira romanlar, konusu ne olursa olsun, yazıldıkları toplumun ve dönemin izlerini taşırlar. Lucien Goldmann'a göre roman tarih boyunca bir toplumun yaşadığı tüm olayların kaydedildiği bir günlüktür (Goldmann, 1964: 33). Goldmann yaptığı analizlerde Kafka, Camus ve Robbe-Grillet gibi pek çok yazarın romanlarının toplumsal gerçeklik üzerine kurulmuş olduğunu saptamıştır (Goldmann, 1964: 34). Bu yüzden yazarlar toplumsal gerçekleri yazıya aktardıkları için aynı zamanda birer *vak'anüvis* olarak tanımlanabilirler. Charles Plisnier'e göre, "İnsan yaşar. Eğer bu insan romancı ise yaşamla ilgili görüş keşfettikleri onda kaydedilir, sıraya konular, düzenlenir, tasnif edilir." (Plisnier, 2003: 53) Ancak yazarlar etkisi altında kaldıkları edebi akımlar nedeniyle olayları farklı bakış açılarıyla okuyucuya sunarlar. Başka bir ifadeyle toplumda var olan iyi ya da kötü, güzel ya da çirkin tüm olaylar ayırım gözetmeksizin romanlarda yer almaktadır; ancak anlatım şekilleri yazardan yazara fark göstermektedir. Pek çok insan gibi yazarlar da daha iyinin ve daha güzelin peşindedirler ve ideal olana ulaşmak için, yaşadıkları toplumdaki eksik ya da yanlış yönleri dikkat çekmektedirler. Böylece eksiklerin giderilmesini ve yanlışların düzeltilmesini amaçlamaktadırlar. Bu amaç için yazarlar tarafından gösterilen çaba antik çağlardan günümüze kadar sürekli artmaktadır. Özellikle 19. yüzyılda Émile Zola, Alphonse Daudet, Edmond de Goncourt, Jules de Goncourt (Goncourt Kardeşler) ve Guy de Maupassant gibi natüralist yazarların eserlerinde toplumsal sorunların büyük bir titizlikle konu edildiğini görmekteyiz.

Toplumlar da tıpkı diğer canlılar gibi yaşayan birer organizmalardır ve sürekli değişmektedirler. Toplumların yapısı gibi sorunları da her çağa ve her döneme göre değişiklik göstermektedir. Bu değişimler toplumdaki mevcut sorunların bazılarını çözüm getirirken; bazı sorunların daha da büyümesine veya yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. 19. yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi ile birlikte tarım toplumuna özgü ulaşım, fırsat eşitsizliği ve serflik/kölelik gibi bazı sorunlar ortadan kalkarken; kentleşme, evsizlik ve işsizlik gibi yeni toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra devrim yoksulluk, suçluluk, engellilik, aile içi şiddet, çocuğa yönelik şiddet ve istismar gibi toplumsal sorunların büyümesine de yol açmıştır. Sanayi Devrimi ile büyüyen bu sorunlardan biri olan çocuğa yönelik şiddet ve istismar sorunu da Alphonse Daudet'nin gözünden kaçmamış ve *Jack* romanına konu olmuştur.

2. Jack

Batı toplumu içinde Rönesans hareketlerine kadar çocukluk dönemi hep göz ardı edilmiştir. Bu döneme kadar çocuk ayrı bir birey olarak hiç algılanmamıştır. Ortaçağ'ın sonlarına kadar çocuk yetiştirilmesi konusunda bilgi yetersizliğine ya da yanlış bilgiye dayanan pek çok uygulama çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum bilimin önemli ilerlemeler kaydettiği 18. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bilimin gelişmesine paralel olarak 18. yüzyılın sonunda gerçekleşen Fransız İhtilali ile yayılan insan hakları, adalet ve eşitlik gibi duygular çocuk kavramına ve çocuk haklarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Artık çocuklar pasif rollerinden sıyrılarak iş, okul ve aile hayatlarında önemli roller üstlenmeye başlamışlardır. Böylece sadece tarih kitaplarına değil edebi eserlere de konu olmuşlardır. 19. yüzyıl boyunca bazı yazarlar çocukların eğitimine yönelik eserler kaleme alırken; bazıları eserlerinde çocukları ve onların yaşamlarını konu edinmiştir. Alphonse Daudet de bu yazarların içinde en çok ön plana çıkan isimlerden birisidir. Zira Daudet'nin *Değirmenimden Mektuplar*, *Küçük Şey*, *Pazartesî Öyküleri* gibi pek çok eserinde toplumun farklı kesimlerinde yer alan çocuklar konu edilmiştir.

Daudet, 19. yüzyıl Fransız edebiyatının önemli natüralist yazarlarından birisidir. Daudet'nin en önemli özelliği romanlarındaki ana karakterlerin genellikle gerçek hayatta karşılaştığı kişilerden oluşmasıdır. "*Le Nabab*" adlı romanı hakkındaki düşüncelerini ifade ederken «*Ben gerçek Nabab'ı 1864 yılında tanıdım.*» demiştir (Adam, Lerminier et Morot 1968: 183). Bu çalışmamızda inceleyeceğimiz *Jack* (1876) romanı da Daudet'nin önceden tanıştığı bir çocuğun hikâyesinden yola çıkarak kaleme alınmıştır. Romana konu olan Raoul Dubief zengin bir annenin oğludur; ancak annesinin sevgilisi tarafından evden uzaklaştırılmak amacıyla henüz 11 yaşındayken çalışmaya gönderilmiştir. Raoul Dubief başından geçen pek çok olaydan sonra, henüz 21 yaşında, hastanede tedavi altındayken hayatını kaybetmiştir. Daudet, *Jack* romanında Raoul Dubief'in bu kısa ömrünü ve hüznü hikâyesini sadece yerlerin ve kişilerin ismini değiştirerek okuyucuya sunmuştur.

Romanın ana karakteri olan Jack'in annesi yaşlı ve zengin bir adamla metres hayatı yaşamaktadır. Roman, annesinin Jack'i dini değerler üzerine eğitim veren yatılı bir okula kaydettirmeye çalıştığı sahne ile başlar. Ancak annesinin okul idaresindeki papazlara Jack'in babası ile ilgili ikna edici bilgiler veya belgeler sunamaması üzerine Jack bu okula kabul edilmez. Daha sonra evin hizmetçilerinden birinin tavsiyesi üzerine Jack, Paris'te bulunan Moronval Gymnase adlı yatılı bir okula kaydedilir. Bu okulun idarecisi olan Mösyö Moronval açgözlü ve acımasız biridir. Okulu işletmesindeki tek sebep az masraf ederek çok para kazanıp hayalindeki yayıncılık işini kurmaktır. Bu yüzden çocukların en kötü ve en sağlıksız ortamlarda barınmaları ve eğitim görmeleri onun vicdanını hiç rahatsız etmemektedir. Okulda hemen her çocuğa acımasızca davranmaktadır. Dahası Afrika kökenli Madoû adlı bir çocuğu kölesi gibi kullanmaktadır. Jack burada yaşadıklarına daha fazla dayanamayıp zavallı Madoû'nun ölümünden sonra okuldan kaçır. Annesi ise metresi olan yaşlı ve zengin adamdan ayrılmış sevgilisi Amaury d'Argenton ile birlikte Paris yakınlarında bir köye yerleşmiştir. Jack bir süre bu köyde yaşadıkdan sonra henüz 11 yaşındayken annesinin sevgilisi tarafından Fransa'nın kuzeybatısında bulunan ve Indret adıyla bilinen bir fabrikaya çalışmaya gönderilir. Bu olay, zavallı Jack'in her gün daha da kötüye gidecek olan 10 yıllık ömrünün bir başlangıcıdır. Artık hiç bir şey eskisi gibi olmayacaktır. Jack artık bir çocuk değildir; o artık bir işçidir, çocuk işçidir. Daudet'nin de ifade ettiği gibi Jack için artık "*hayat bir roman değildir!*". Annesinin ilgisine ve sevgisine en çok ihtiyaç duyduğu yıllarda annesinden ayrılan ve çalışmak zorunda kalan Jack'in ruhundaki bu yara ölünceye kadar kapanmayacaktır.

Jack, Indret'de geçirdiği 3 yılın ardından daha fazla para kazanabilmek umuduyla bir gemide ocakçı olarak çalışmaya başlar. Çalıştığı geminin kaza yapması sonucunda ağır yaralanan Jack uzun süre tedavi gördükten sonra Fransa'ya yeniden döner ve annesinin yanında yaşamaya başlar. Ancak bu durumdan hem Amaury d'Argenton hem de Jack pek hoşlanmamaktadır. Bu sırada köyün doktoru Mösyö Rivals'in torunu Cecile'e âşık olan Jack evlenebilmesi için gerekli olan parayı biriktirmek amacıyla Paris'e yerleşir ve bir fabrikada çalışmaya başlar. Ancak kazadan sonra henüz tam olarak iyileşememiş olan narin ve zayıf vücudu ağır çalışma koşullarını kaldıracak gücü bulmakta zorlanmaktadır. Bu şartlar altında çalışmaya devam eden Jack'in vücut direnci günden güne düşmektedir. Bu şekilde geçen birkaç ayın ardından Jack maalesef henüz 21 yaşındayken, pek çok trajik ve travmatik olaylar yaşadıkdan sonra, annesini ismini sayıklayarak bir hastanede hayatını kaybeder.

Romanda Jack'in ölümüne kadar geçen yıllarda hem Jack hem de çevresindeki diğer çocuklar çeşitli yollarla yetişkinler tarafından şiddete ve istismara maruz kalırlar. Daudet ise romanda bu olayları tüm doğallığıyla okuyucuya sunar. Yazar böylece 19. yüzyılda Fransız toplumunda var olan toplumsal sorunlardan birine dikkat çekmektedir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde söz konusu romandaki çocuğa yönelik şiddet ve istismar sorunu örneklerle açıklanacaktır. Ancak roman üzerindeki incelemeye geçmeden önce çocuğa yönelik şiddet ve istismar konusunu biraz daha açmakta yarar var.

3.Çocuğa yönelik şiddet ve istismar

Şiddet insanoğlunun var oluşunda bulunan temel dürtülerden biridir. Dolayısıyla şiddetin varlığı insanoğlunun varlığıyla doğru orantılıdır. Şiddet, genellikle bir kişinin başka bir

kişiyeye zarar vermek veya incitmek amacıyla yaptığı olumsuz bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Ancak şiddeti sadece insana yönelik ve olumsuz bir eylem olarak tanımlarsak sorunun önemini göz ardı etmiş oluruz. Bu yüzden şiddeti makro düzeyde ele almak gerekmektedir. Genel anlamda şiddet “kendisi dâhil herhangi bir varlığa ve doğaya yönelik olarak onu rahatsız edici veya mevcut durumunu olumsuz yönde bozucu veya olumlu olduğu bile düşünülse rızasına rağmen yapılan her türlü etki”dir (Gümüş, 2007: 161).

Güç ve şiddet arasında doğru bir orantı bulunmaktadır. Bu yüzden şiddet genellikle güçlü olan tarafından zayıf olana uygulanmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda herhangi bir topluluk içinde bir şiddet eylemi meydana geldiğinde bunun genellikle yaşça büyük ve güçlü olanlar tarafından kendilerinden yaşça küçük ve güçsüz olanlara uygulandığı görülmektedir. Buna paralel olarak da maalesef makro düzeyde toplum içindeki en zayıf topluluk olan çocuklar en çok şiddete ve istismara maruz kalan kesim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugüne kadar çocuğa yönelik şiddet ve istismar vakalarının çok azı adli makamlara yansıdığı için çoğu vaka kayıt altına alınmamış ve konunun önemi hep göz ardı edilmiştir. Maalesef günümüzde de adaletsizliğin, eşitsizliğin ve insan haklarının olmadığı her ortamda çocuğa yönelik şiddet ve istismar göz ardı edilmektedir. UNICEF tarafından hazırlanan Çocuklara Karşı Şiddet Dünya Raporu’nda bu durumun önemi “Çocukların yetişkinlerin elinde maruz kaldıkları şiddet, yüzyıllar boyu görmezlikten ve duymazlıktan gelmiştir. Ancak bugün çocuklara yönelik şiddetin ölçeği ve etkileri giderek daha görünür hale gelmektedir.” (<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Cocuklara%20Yonelik%20Siddetin%20Ortadan%20Kaldirilmesi>.) şeklinde ifade edilmektedir.

Çocuğa yönelik şiddet ve istismar pek çok kişi tarafından farklı şekillerde tanımlanabilir. Bu yüzden genel bir tanım için Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımının benimsenmesinde yarar vardır. Dünya Sağlık Örgütü şiddet ve istismarı çoğu zaman eş anlamlı olarak kabul eder ve çocuğa yönelik şiddet ve istismarı “çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz etkileyen, bir yetişkin, toplum ya da devlet tarafından bilerek ya da bilmeyerek uygulanan tüm davranışlar çocuğa kötü muameledir.” (<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocukcinselistismar.htm>) şeklinde tanımlanmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar her dönemde ve her toplumda çocuğa yönelik şiddet ve istismar vakalarını görmek mevcuttur. “Doğu toplumları, Batı toplumları, İslam kültürü, Hıristiyan kültürü, Amerikan kültürü, Ortadoğu ve Uzakdoğu kültürlerini ayrı ayrı olarak ele alınıp inceleyen bir araştırmada da açıkça görüleceği üzere (Doğan, 2000:119), her bir toplumsal yapılanmanın kendi kültür ve değerlerine göre çocukluğa farklı açılardan baktığı ve bu bakış açılarından hemen hepsinde istismar ve ihmale yönelik uygulamalara rastlandığı görülmektedir.” (Ayan, 2010: 162). Hemen her toplumda çocuğa yönelik farklı bakış açıları olduğundan doğal olarak çocuğa yönelik şiddet ve istismarın nedenleri de oldukça farklıdır. Bu durumun nedenleri toplumdan topluma farklılık gösterse de çocuklar üzerinde bıraktığı etki ve sonuçları maalesef aynı olmaktadır.

4. Jack romanında çocuğa yönelik şiddet ve istismar

Günümüzde 191 ülke tarafından kabul edilen ve uygulamaya konulan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin (1989) 19. maddesi uyarınca “Taraflar Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmâl ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.” (http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html). Maalesef bu durum 19. yüzyıla baktığımızda oldukça farklıdır. Özellikle Sanayi Devrimi’nin ardından Fransa’da Dr. Louis René Villermé’nin Pamuk, Yün ve İpek Fabrikalarında Çalışan İşçilerin Fiziksel ve Ahlaki Durumu (1840) adlı raporu ile Engels’in İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu (1845) adlı kitabını incelediğimizde bu dönemde Avrupa’da işçilerin özellikle de kadınların ve çocukların ne gibi şartlarda yaşam mücadelesi verdiğini açıkça görebiliriz. Bu dönemde kapitalizmin acımasız çarkları arasında toplumun en zayıf kesimi olan çocuklar en zor zamanlarını geçirmişlerdir. İnsan haklarının ve insanlık onurunun hiçe sayıldığı bu ortamda çocuklar hem aileleri hem arkadaş çevreleri hem de işverenleri tarafından en üst düzeyde şiddete ve istismara maruz kalmışlardır. İnceleyeceğimiz romanda da pek çok olayda çocuklar fiziksel ve psikolojik yönden şiddete ve istismara maruz kalmaktadırlar.

4.1. Fiziksel Şiddet ve İstismar

Fiziksel şiddet, çocuğa yönelik şiddet ve istismarın en çok karşımıza çıkan şeklidir. Çocuklara yönelik fiziksel şiddet tokatlamak, dayak atma, tartaklamak, itip kakmak, saçını ve kulağını çekmek, boğazını sıkmak, tekmelemek, ...v.b. şekillerde olabilmektedir. Yapılan eylemin uygulama şekli farklı olsa da çocuk üzerinde bıraktığı etki hep aynı olmaktadır. Maalesef bazı durumlarda bu insanlık dışı eylem ölümle de sonuçlanabilmektedir. *Jack* romanında da pek çok bölümde karşımıza çıkan çocuğa yönelik fiziksel şiddet sonucunda Madoû isimli bir çocuk hayatını kaybetmektedir.

Madoû'nun babası Afrika'da bulunan Dahomey adlı ülkenin kralıdır. Madoû ise ülkenin küçük prensidir. Madoû babası tarafından iyi eğitim alması için Paris'te bulunan Moronval Gymnase adlı özel bir okula yerleştirilir. Madoû okuldaki ilk yıllarında krallar gibi ağırlandı; ancak babası Kral Rack-Madouû Chézô Dahomey'i işgal eden ve yeni bir krallık kuran Achanti'ler tarafından esir alınca işler değişmiştir. Kral artık okula eskisi gibi para gönderememektedir. Madoû'nun sayesinde gelen bolluk günleri artık geride kalmıştır. Kral Rack-Madouû Chézô'dan para alabilme ümidini yitiren acımasız okul Müdürü Moronval ise masrafları kısma bahanesiyle hizmetçinin işine son verip Madoû'ya bu işleri yapmasını söylemiştir. Madoû temizlik işlerini yapmayı reddedince Müdür Moronval tarafında fiziksel şiddete maruz kalmıştır.

"Masrafları kısma maksadıyla hizmetçiye yol verildiği için Madoû'ya hizmetçinin işleri verildi. Fakat Madoû, bunları kolay kolay kabul etmedi. İlk defa ona yapılması gerekli iş anlatılıp da eline süpürge verilince şiddetle reddetti. Ama Moronval'in karşı konamayacak çareleri vardı; nihayet çocuk şiddetli bir sopa yedikten sonra boyun eğdi." (Daudet, 1948: 102)

Böylece okul Müdürü Moronval Madoû'ya fiziksel şiddet uygulayarak bedava iş gücü olarak istismar etmeye başlamıştır. Bu istismar zamanla en üst noktalara kadar ulaşacaktır. Müdür Moronval'ın para sıkıntısı yaşadığı zamanlarda aklına Prens Madoû'nun okula ilk geldiği günler gelmekte ve çocuğa karşı olan öfkesi katlanmaktadır. Küçük prens sayesinde okulu ve geleceği ile ilgili pek çok hayal kurmuştur; ancak gelinen noktada kendisini çocuğun yüzünden hayal kırıklığına uğramış saymaktadır. Bu yüzden çocuğa hiç acımamakta; aksine ona karşı olan öfkesi işler kötüye gittikçe daha da artmaktaydı.

"Madoû boş yere yerleri parlatmaya, yıkık dökük eve bir temizlik cilâsı vermeye uğraşıyor, boş yere itaatli bir köpeğin titreyen zilletiyle dalkavuklara yakışırı gözleriyle efendisine bakıyordu. Mükâfat olarak ancak kalın bir sopa ile karşılaşılıyordu." (Daudet, 1948:103)

Madoû'nun okuldaki durumu gün geçtikçe daha da kötüye gitmekteydi. Ona yüklenen işler sadece temizlik işleriyle sınırlı değildi; aynı zamanda pazara gidip alışveriş yapmak ve malzemeleri okula kadar taşımak da onun görevleri arasındaydı. Zavallı Madoû sabahları kimse kalkmadan kalkar ve kahvaltıyı hazırlardı; geceleri ise herkes yattıktan sonra ortalığı toplayıp yatarı. Bu işler acısı duruma aylarca babasının gelip onu kurtaracağına olan inancı sayesinde dayandı. Ancak artık babasının gelip onu kurtaracağına dair inancı kalmamıştı. Belki de babasının ona ihtiyacı vardı. Evet! Madoû gidip babasına yardım etmeliydi. Ama önce bir yolunu bulup Moronval canavarından kurtulması gerekiyordu. Kendisine alışveriş yapması için on beş frank verildiği bir gün beklediği anın geldiğini düşünerek okuldan kaçmaya karar verdi. Planı çok basitti. İlk önce kara yolu ile Paris'ten Marsilya'ya oradan da gemiyle ülkesine gidecekti. Ancak işler hiç de planladığı gibi gitmedi ve küçük prens Madoû kaçışından yaklaşık bir hafta sonra güvenlik güçleri tarafından yakalanarak Müdür Moronval'a teslim edildi. Jack'ın gözünden Madoû'nun yakalandıktan sonra okula getirilişi aşağıdaki satırlarla okuyucuya sunulmaktadır.

"Jack, paçavralar içinde küçülmüş, kırışmış, acıma uyandıran bir hal almış bu kara yüzün bahçeden geçişini gördüğü zaman küçük kralı tanımakta güçlük çekti."

Madoû, Jack'a ifadesi imkânsız bir kederle bir 'Bonju Musye' fırlattı. Bundan sonra bütün gün ondan artık söz edilmedi. Dersler her zamanki gibi karışık geçti; hatta teneffüsler de. Yalnız zaman zaman melez adamın odasından gelen boşuk tekme sesleriyle iç parçalayıcı derin iniltiler işitildi. Hatta bu uğursuz gürültü kesildiği zaman bile Jack, korku içinde hâlâ bu gürültüyü işittiğini"

sarıyordu. Madam Moronval da bu gürültüyü dinlerken çok kederli görünüyor ve arada sırada ellerinin arasında tuttuğu kitabın sayfaları titriyordu.

Müdür akşam yemeğine yorgun, fakat ateş püskürerek oturdu.

Karısına ve Doktor Hirsch'e:

- *Sefil! Sefil! Beni ne hale soktu! dedi.*" (Daudet, 1948: 193)

Yukarıdaki satırlarda da açık bir şekilde görüldüğü üzere içinde bulunduğu acımasız ortamdan kurtulmak için kaçan Madoû, yakalandıktan sonra okul Müdürü Moronval tarafından acımasızca fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Bu zavallı çocuğa yönelik şiddet öyle bir boyuta ulaşmıştır ki Madoû'nun tek başına bulunduğu yerden kımlıdayacak hali kalmamıştır.

"Jack geceleyin yatakhaneye girince yanındaki yatağın üstünde birinin uzanmış olduğunu gördü. Zavallı Madoû efendisini öyle bir hale sokmuştu ki, kendisi o efendi tarafından yatağa yatırılmış, bu işi yalnız başına yapamamıştı." (Daudet, 1948: 194)

Zavallı Madoû'ya yönelik uygulanan şiddet bununla da sınırlı kalmamıştır. Müdür Moronval'ın uyguladığı fiziksel şiddetin ardından zavallı çocuk iyileştirilip tekrar çalışması için Moronval Gymnase'da görev yapan Doktor Hirsch'in tedavisine bırakılmıştır. Böylece de Doktor Hirsch yıllarca hayalini kurduğu deneylerini gerçekleştirmek için bir kurbanı kavuşmuştur. Doktor Hirsch aslında kendisini doktor sanan ancak okuldaki fen bilgisi ve matematik derslerine giren beceriksiz ve yeteneksiz bir öğretmendir. Aynı zamanda oldukça acımasız ve bencil bir kişiliğe sahiptir. Hiçbir işe yaramayan ancak kendisini çok önemli bir kişi olarak gören başarısız ve huysuz bir kişidir. Madoû'nun içinde bulunduğu durumdan ve hastalığından adeta zevk almaktadır. Bu durum romanda Jack'in bakışından aşağıdaki cümlelerle ifade edilmektedir.

"Sabahleyin telaşla getirilen Doktor Hirsch, Madoû'nun çok hasta olduğunu itiraf etti.

Bir aşık kemiği gibi parlak ve sarı parmak boğumlarını birbirine sürterek:

- *Mükemmel bir beyin zarı iltihabı, diyordu. Gözlükleri parlıyordu. Çok memnun bir hali vardı. Şu Doktor Hirsch de ne korkunç bir herif!"* (Daudet, 1948: 197)

Böylece tamamen iyileştirilmesi için Doktor Hirsch'e teslim edilen Madoû için maalesef yeni bir istismar dönemi başlamaktadır. Doktor Hirsch yıllarca üzerinde deneyler yapabileceği bir mahlûkat arayışı içindedir ve artık o 'zavallı mahlûkata' kavuşmuştur.

"Hastanın tamamıyla kendisine ait olmasını isteyen garip ruhlu doktor, Madoû'nun yatağının bahçenin öbür ucunda, içinde şömine bulunan eski at fotoğrafhanesinin bütün binalarında olduğu gibi, canlı bir çeşit 'koğuk'a götürmek için, bulaşıcı olması sansını ileri sürerek hastalığın başka bir hastalıkla karışmasını sebep olarak gösterdi.

Sekiz gün küçük kurbanın üstünde en dehşetli halk ilaçlarını deneyebildi ve ona istediği gibi işkence edebildi.

Arap yavrusu hasta bir köpek gibi artık karşı koymuyordu. Doktor, kendi tarafından hazırlanıp doldurulmuş ve ağızları kötü kapatılmış işe yaramaz ilaç şişelerini, türlü türlü kokulu toz paketlerini yüklenip, arkasından kapısını dikkatle kapatarak 'koğuk'un içine girince:

- *Bakalım onda ne etki yapacak? diye düşünüyordu."* (Daudet, 1948: 198)

Zavallı çocuk hem Müdür Moronval'ın fiziksel şiddetine hem de Doktor Hirsch'in istismarına daha fazla dayanamaz ve bir süre sonra hayatını kaybeder. Madoû'nun ölümü sırasındaki ruh hali ve görüntüsü yine yazar tarafından detaylı bir şekilde okuyucuya sunulmaktadır. Bu ölüm zavallı Madoû'nun çektiği acılardan bir kurtuluş olmuştur. Ancak Jack için bu ölüm post-travmatik stres bozukluğuna bağlı bazı psikolojik sorunlara yol açmıştır. Madoû'nun ölümünden sonra Jack ilk fırsatta yatılı olarak kaldığı bu okuldan kaçmıştır. Ayrıca uzun bir süre Madoû'yu rüyalarında görmüştür.

"Rüyasında Madoû'yu görmüştü... Uyanmasıyla uçup giden rüyada yaşadığı o korkunç an o kadar elle tutulur bir şekilde, o kadar gerçek olarak hafızasında canlandı ki! Toprağın ıslaklığı içine işleyerek rüyasında mezarlıkta küçük kralın yanında yattığını gördü. Hâlâ yerin soğuğu ile

titriyor. Ağır havasız bir soğuktan bu. Madoû'nun yüzünü görüyor, bu donmuş küçük vücudun kendi vücuduna dokunduğunu hissediyor." (Daudet, 1948: 233)

Romanda yer alan fiziksel şiddet maalesef sadece Madoû'ya yapılanlarla sınırlı değildir. Ana karakter Jack de pek çok kişi tarafından fiziksel şiddete ve istismara maruz kalmıştır. Örneğin henüz 11 yaşındayken Indret'e çalışmaya gittiğinde oradaki pek çok kişi tarafından fiziksel şiddete maruz kalmıştır.

"Az bir zaman sonra bu adamların hakaretleri bir nevi soğuk gaddarlığa, zeki bir zayıflığın üstüne düşen kuvvetin öcüne döndü. Gün yoktu ki, ona alçakça bir muamele yapılmamış olsun. Hele çıraklar pek vahşiydiler. Bir defasından onlardan biri tâ ucuna kadar kızdırdığı bir demir parçasını uzattı:

- *Al şunu Aztec!*

Bu şaka onun fabrikanın revirinde sekiz gün kalmasına sebep oldu. Hem sonra pek ağır yükleri taşımaya alışmış bulunan ve kaba sözlerinin etkisinden başka şey bilmeyen bu adamların hepsinden, o ne kötü muameleler, o ne kötü hareketler!" (Daudet, 1948:386)

Indret'de beyaz renkteki teninden dolayı Jack'a 'Aztec' lakabı takılmıştır. Fabrikadaki herkes onu bu isimle çağırılmaktadır. Kimse onun gerçek ismini bilmemekte ve umursamamaktadır. Jack ile ona taktıkları lakap üzerinden alay etmektedirler. Bu durum Indret'de Jack'e uygulanan şiddetin sadece fiziksel boyutta olmadığını göstermektedir. Burada Jack'e yönelik psikolojik bir şiddet de söz konusudur.

4.2. Psikolojik Şiddet ve İstismar

Psikolojik şiddet genel olarak bireyin ruh sağlığının bütünlüğünü ve işleyişini bozmaya yönelik hakaret, suçlama, dışlama, bağırma, tehdit etme, vb. gibi genellikle sözlü eylemlerden oluşan bir şiddet türüdür. Psikolojik şiddetin uygulama şekli farklı olsa da bireyde bıraktığı etki fiziksel şiddetin birey üzerinde bıraktığı etkiden pek farklı değildir. "Polat'ın (2011: 324) da belirttiği gibi, duygusal istismarın temelinde çocuğun psikolojik hasara uğraması söz konusudur ve bunun ortaya çıkmasının iki nedeni vardır.

- 1) Çocukların kendilerine bakmakla yükümlü kişiler tarafından olumsuz olarak etkilendikleri tutum ve davranışlara maruz kalmaları,
- 2) Gereksindikleri ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılmalarıdır.

Ayrıca duygusal istismar iki özelliği ile diğer istismar biçimlerinden ayrılmaktadır. Bunlar: 1) Fiziksel ve cinsel istismarda olduğu gibi somut fiziksel bulguların olmayışı, 2) Tek başına bulunabileceği gibi birçok olguda diğer istismar türleriyle birlikte bulunması."dır (Ayan, 2010: 269). Romanda Jack aynı evde yaşadığı annesinin sevgili olan Argenton tarafından sistemli bir şekilde psikolojik şiddete maruz kalmaktadır. Hatta bazı durumlarda Argenton tarafından uygulanan psikolojik şiddet fiziksel şiddeti de içinde barındırmaktadır.

"Jack'ı kolundan tuttu, körpe vücudunu sarsarak cılız bir varlık olduğunu kendisine anlatmak için havaya kaldırdı:

- *Neden bu jambon'a dokunmasına müsaade ettin? Hangi hakla? ... Onun sana ait bir şey olmadığını pekâlâ bilirsin! İlkini şunu bil ki be evde hiçbir şey senin değildir. İçinde uyuduğun yatağı, yediğin yemeği benim iyiliğime, benim şefkatime borçlusun. Sana karşı bir acıma duymakla gerçekten hata işledim. Çünkü, nihayet, ben seni bilmiyorum muyum? Kimsin? Nereden çıktın? Arada sırada alışkanlıklarındaki beklenilmedik bozukluklar senin cibilliyetin hakkında bana dehşet veriyor... "* (Daudet, 1948: 280)

Yukarıdaki bölümde açık bir şekilde görüleceği üzere öfke nöbetine kapılan Argenton Jack'ın kollarından tutarak havaya kaldırıp ona olanca hıncıyla hakaret etmektedir. Henüz 11 yaşında olan bu zavallı çocuğun zayıf vücuduna ve hassas ruhuna hem fiziksel hem de psikolojik şiddet uygulamaktadır. Jack üvey babası olarak da tanımlanabilecek olan Argenton tarafından hemen her ortamda ve her fırsatta şiddete ve istismara maruz kalmaktadır. Zaten günümüzde yapılan araştırmalar da ebeveynlerden birinin üvey olması durumunda çocuğun şiddete ve istismara maruz kalma olasılığının çok yüksek olduğunu göstermektedir. Aile içinde

yaşanan şiddet direkt olarak çocuğa yönelik olmasa da çocukların bu süreçte duygusal yönden zarar görmesine yol açabilmektedir (Ayan, 2010:257).

Jack'in maruz kaldığı psikolojik şiddet maalesef sadece ev ortamıyla sınırlı değildir. Jack iş ortamında da başta kendisinden yaşça büyük olan çıraklar olmak üzere kalfalardan ve ustalardan da psikolojik şiddet görmektedir. Bu psikolojik şiddet de zamanla sonuçları itibariyle fiziksel şiddete ve işkenceye dönüşmektedir.

"Ustabaşı kaba bir herif, çocuk beceriksizin biriydi. Ustabaşı, bu dermansızlığa hakaretler yağdırıyor; çocuk karşısındaki bu kuvvetten korkuyordu. O yap dedikleri şeyi yapıyor, gücünün yettiğinden çok daha fazla vıdayı sıkıyordu. Ama elleri onu ağlatacak, nöbetler geçirecek kadar kabuklarla içi su dolu kabarcıklarla şişmiştir. Zaman zaman hayatta olup olmadığının bile farkında olmuyor." (Daudet, 1948: 381)

Kendisine edilen hakaretler karşısında korkuya kapılan zavallı çocuk daha fazla psikolojik şiddete maruz kalmamak için gücünün yettiğinden daha fazlasını yapmaya çalışarak kendisine daha büyük zarar vermektedir. Yazar tarafından okura aktarılan bu örnek olay kapitalizmin acımasız düzeninin hüküm sürdüğü 19. yüzyılda çocuğa yönelik istismarın ortaya konması açısından da iyi bir örnektir. Zira yukarıda sözü edilen usta kendisinden fiziksel ve fizyolojik olarak çok küçük olan bir bireyin zaafından yararlanarak onu istismar etmektedir. Bu durum daha sonraları Jack'in hem vücudunda hem de ruhunda onarılmaz yaralar açmıştır.

Romanda konu edilen çocuğa yönelik şiddet ve istismar örnekleri maalesef sadece Jack'in başından geçenlerle de sınırlı değildir. Jack'in bir süre eğitim aldığı okulda da Müdür Moronval çocukların güçsüz, iradesiz ve savunmasız durumlarından yararlanarak onları istismar etmektedir. Çocukların okulda kaldıkları yerler aşağıdaki satırlarda okuyucuya sunulmaktadır.

"Burası bir yıl süresince devamlı bir ıslaklık içinde kalıyordu. Şu farkla ki rutubet mevsimlere göre ya pek sıcak ya da pek soğuk oluyordu. Tavandaki camekân yüzünden yazın fazla ısınan bu havasız hücre gündüz ki sıcaklığını gecenin serinliğine dağıtarak bir banyo dairesi gibi buğu içinde kalıyor, bu buğu çatlak taşların arasından dışarıya sızıyordu. [...]"

"Çocuklar orada sığağa, soğuşa, havasızlığa, hayvanlara, tulumbanın gürültüsüne, atların kızgın tekmelerine rağmen pekâlâ uyuyorlardı. Gerçi romatizmaya, göz iltihaplarına, bronşite yakalanıyorlardı, yakalanıyorlardı ama oyundan, jimnastikten ve kaygısız bir günden sonra gelen uykunun o tatlı gevşekliğiyle gülümseyerek derin soluklarla mışıl mışıl uyuyorlardı." (Daudet, 1948: 80-81)

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımda "fiziksel ve/veya duygusal her türlü kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya kâr amaçlı davranış ya da sorumluluk, güven ve güç ilişkisi içinde gelişen veya çocuğun sağlığına, sağ kalımına, gelişmesine ve saygınlığına gerçek ya da potansiyel zarar verme tehlikesi olan her türlü davranış çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır." (Ayan, 2010:256). Romanda çocukların kaldıkları yatakhanelerin ve barınma olanaklarının sağlıktan çok uzak, gayr-i insani olduğunu ayırt edemeyecek olmaları ve kendi haklarını savunamayacak olmaları Müdür Moronval tarafından istismar edilmektedir. Romandaki çocuklar normal şartlarda yetişkinlerin barınma konusunda şiddetle karşı çıkacakları yerlerde kalmaya mecbur bırakılmışlardır. Çocukların fizyolojik ve fiziksel durumları da yapılan bu istismara karşı çıkabilecek yetkinlikte değildir. Bu durum maalesef roman boyunca bu şekilde sürüp gitmektedir ve çocuklar eğitim için getirildikleri bu okulda sistemli olarak istismar edilmektedir.

"Yolun üstünde elinde bir süpürge ile bir kömür kovası tutan kırmızı yelekli bir Arap çocuğuna rastladılar. Çocuk Mösyö Moronval'ın önünde saygılı ve utangaç bir eda ile eğildi Müdür çocuğun yanından geçerken telâşlı telâşlı:"

- Salonu yakın! diye bağırdı.

Ona sadece salonda ateş yakılması emredildiği halde halinde o kadar büyük bir korku ve şaşkınlık oldu ki, salonun sanki yandığını haber almış gibi bir duygu uyandırıyordu." (Daudet, 1948: 53)

Okul müdürü Moronval tarafından şiddete ve istismara maruz kalan zavallı çocuğun yaşadığı korkunun anlatıldığı yukarıdaki satırlar şiddete ve istismara maruz kalan çocukların

psikolojik olarak nasıl etkilenebileceğini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Korku ve endişe çocukların maruz kaldıkları şiddet ve istismar neticesinde hissettikleri temel iki duygudur. Çocukların yaşadıkları olaylar karşısında hissettikleri korku ve endişe ilerleyen yıllarda onların gelişiminde, yukarı da değindiğimiz üzere kişilik-benlik bozukluğu ve post-travmatik stres bozukluğu gibi çok önemli psikolojik sorunlara yol açabilmektedir. Bu sorunlar günümüzde tespit edilmiş ve uygun tedavi yöntemleri geliştirilmiştir. Ancak romanın yazıldığı dönemde insanlar bu gibi sorunlar hakkında detaylı ve sağlıklı bilgilere sahip değildiler. Bu yüzden bu dönemde psikolojik ve sosyolojik sorunlar yaşayan pek çok birey yetişmiştir. Ayrıca hem çocukların çektiği bu acılar hem de yaşadıkları travmalar insanlık onurunu ve kamu vicdanını derinden etkilemiştir.

5. Sonuç

Yukarıdaki örneklerde açık bir şekilde görüldüğü üzere Sanayi Devrimi, liberalizm ve kapitalizm ile gelişen modern toplumlarda en üst seviyesine ulaşan çocuğa yönelik şiddet ve istismar sorunu Alphonse Daudet'in *Jack* romanında farklı bakış açılarıyla okuyucuya sunulmuştur. Yaşanan şiddetin hem fiziksel hem de psikolojik boyutu örneklerle açıklanmıştır. Söz konusu roman 19. yüzyıl sanayi toplumunun gerçekliğinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Bu dönemde özellikle çocukların iş hayatında acımasızca kullanılmaları temel insani değerleri ve insanlık onurunu yaralamıştır. Bu duruma yönelik ilk somut tepkiler elbette ki yazarlardan ve aydınlardan gelmiştir. Başta Victor Hugo, Émile Zola ve Charles Dickens olmak üzere Avrupa'daki pek çok yazar ve aydın yazılarında bu içler acısı duruma ilgisiz kalmamışlardır. İnsanlık onurunu ve insani değerleri ayaklar altına alan bu duruma farklı şekillerde tepki göstermişler ve bu durumun düzeltilmesi için ciddi çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca yine bu dönemde söz konusu durumun düzeltilmesi için pek çok ülke hem ulusal hem de uluslararası boyutta önemli tedbirler almaya başlamıştır. Uluslararası boyutta en önemli gelişme 1924 yılında Milletler Cemiyeti'nin öncülüğünde hazırlanıp kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1959 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Beyannamesi'dir. Bu uluslararası gelişmeleri pek çok ülkede ulusal düzeyde hayata geçirilen farklı uygulamalar takip etmiştir. Ancak bugün gelinen noktada geçen yüzyıllarda olduğu kadar üst düzeyde ve yoğunlukta olmasa da maalesef çocuğa yönelik şiddet ve istismar olayları varlığını sürdürmektedir. Günümüzde yapılan çalışmalara ve araştırmalara rağmen hâlâ gerçek bir istatistiksel değerlendirme yapılamamakta ve konunun önemine yeterince dikkat çekilememektedir. Bunun en önemli sebebi çocuğa yönelik şiddet ve istismar vakalarının hâlâ gerçek anlamda bir suç ve insan hakları ihlali olarak algılanmaması ve çok az vakanın adli makamlara bildirilip kayıt altına alınmasıdır.

Charles Plisnier'e göre romancı insanı kendisi hakkında, kendi kaderi ve geleceği hakkında sorgulamaya zorlayan kişidir (Plisnier, 2003: 29). İşte bu romanında da Daudet bizleri kendimiz hakkında, kaderimizi ve geleceğimizi ellerinde tutan zavallı çocuklarımız hakkında sorgulamaya davet etmektedir.

*Soruyorum,
Kim başardı.
Biri başarsaydı,
Herkes şaşardı.*
(Asaf, 2008: 204)

KAYNAKÇA

ADAM Antoine, LERMINIER Georges et MOROT-SIR Édouard (1968). La littérature française XIXe et XXe siècle, Tome Second, Paris: Larousse.

ARENDRT, Hannah (2006). Şiddet Üzerine Seçme Eserler 6, İstanbul: İletişim Yayınları.

ARIÈS, Philippe (1973). L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime, Paris: Édition du Seuil.

ARKADAS Adem, SALMAN Thibert ve SALMAN H. Feray (2013) Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme Göstergeleri Kılavuzu Ankara: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu - UNICEF. (<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/izleme-gostergeleri-kilavuzu.pdf>) [27.09.2014]

ASAF, Özdemir (2008). Çiçek Senfonisi - Toplu Şiirler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

AYAN Sezer (2010). Aile ve Şiddet Aile içinde çocuğa yönelik şiddet. Ankara: Ütopya Yayınevi.

COLETTE, Becker (2002). Alphonse Daudet: une vision ambiguë du monde du travail, Paris: Travailler 2002/1 (n° 7)

DAUDET, Alphonse (1948). Jack (Çeviri: Nebil Otman) Ankara: MEB Yayınları.

FLANDRIN, Jean-Louis (1984). Familles - Parenté, maison, sexualité dans l'ancienne société, Paris: Édition du Seuil.

GOLDMANN, Lucien (1964). Pour une sociologie du roman. Paris: Gallimard.

GÜMÜŞ Adnan, TÜRK Hikmet Sami, GÖMLEKSİZ Müfit, vb... (2007). Güvenli Okullar (Editör: Adem Solak). HEGEM Yayınları, Baskı İstanbul: Düzey Yayıncılık.

PLISNIER, Charles (2003). Roman Üzerine Düşünceler (Çeviri: Hilmi Uçan) Ankara: Hece Yayınları.

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) (2007). Çocuğa Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması.
(<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Cocuklara%20Yonelik%20Siddetin%20Ortadan%20Kaldirilmesi.pdf>) [Erişim Tarihi: 19.10.2014]

VILLERMÉ, Louis-René, (1840). Tableau de l'état physique et moral des employés dans les manufactures de coton, de laine et de soie. Textes choisis et présentés par Yves TYL, Paris: Union générale d'Éditions, 1971, 316 pp. Collection: 10-18, n° 582.

WHO (World Health Organization) (2006). Preventing Child Maltreatment: a guide to taking action and generating evidence, Fransa: WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241594365_eng.pdf [25.09.2014]

<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocukinselistismar.htm> [Erişim Tarihi: 19.10.2014]

http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html [27.10.2014]

http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html [27.10.2014]